

## АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

УДК 821.161.2.09(091)(100)  
DOI: 10.32342/2523-4463-2019-0-16-1

**І.П. ВАСИЛИШИН,**  
*кандидат філологічних наук,  
доцент кафедри української мови  
Національного університету «Львівська політехніка»*

**С.В. КОВАЛІВ,**  
*кандидат філологічних наук,  
викладач кафедри української мови  
Національного університету «Львівська політехніка»*

### КОНЦЕПЦІЯ АВТЕНТИЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ Б. КРАВЦІВА ТА Л. ЛУЦІВА В АЛЬМАНАХАХ «СВОБОДИ»)

У статті висвітлено тематику та проблематику публіцистичних і літературознавчих праць видатних представників української діаспорної літератури середини-кінця ХХ століття Богдана Кравціва та Луки Луціва. Ці дослідники, прагнучи об'єктивно репрезентувати світу історичний процес розвитку української літератури, викривали радянську ідеологічну пропаганду, яка всіляко намагалась спотворити відомості про справжній стан розвитку української культури. Наступальною полемікою боролися із фальшуваннями комуністичних літературознавців-агітаторів, таких як: О. Білоуса, О. Дея, А. Брагінця, М. Климась та інших. Окреслено методологічні принципи наукових праць цих дослідників в еміграційний період, а саме в час роботи в «Альманасі Українського Народного Союзу». Адже, власне, «Альманах Українського Народного Союзу» став простором вільного слова, з якого кореспонденти цих видань зверталися до поневолених краян та всієї світової спільноти зі сподіванням, що їх почують. Дії українських видань у Сполучених Штатах Америки, таких як: «Свобода», «Альманах Українського Народного Союзу» були спрямовані на розвінчання комуністичної ідеї, вели до послабленого впливу радянофільських організацій як в Америці, так й у всьому світі. Підкреслено дотримання моральних принципів Богдана Кравціва та Луки Луціва у з'ясуванні важливих періодів та визначних особистостей історії української літератури й культури загалом. Дискурсу критиків у цьому часописі характерні незламні етичні основи. Вони критично й об'єктивно стежили за літературними новинками, в той же ж час захищаючи автентичну історію української мови, літератури, культури загалом від фальсифікацій зі сторони офіційної радянської науки, зобов'язаної існувати та, врешті-решт, виживати в ідеологічній царині марксистсько-ленінського вчення.

*Ключові слова: діаспорне літературознавство, Б. Кравців, Л. Луців, радянська ідеологія, історія української літератури.*

В статье освещены тематика и проблематика публицистических и литературоведческих работ представителей украинской диаспорной литературы Б. Кравцова и Л. Луцива. Определены методологические принципы научных трудов этих исследователей в эмиграционный период, а именно во время работы в «Альманахе Украинского Народного Союза».

*Ключевые слова: диаспорное литературоведение, Б. Кравцов, Л. Луцив, советская идеология, история украинской литературы.*

Повоєнне радянське літературознавство (кінець 40-х – 80-ті рр. XX ст.) суттєво відрізнялися від діаспорного, оскільки часто нагадувало суто ідеологічну прокомуністичну пропаганду й спотворювало справжній історичний процес розвитку української літератури. На жаль, більшість «підрадянських» (І. Качуровський) українських літературних критиків та літературознавців змушені були крізь призму ідеології комуністичного режиму тенденційно висвітлювати історичний та сучасний літературні процеси, тому що кожна вільна думка, будь-яка незалежна позиція вченого, що не збігалася з комуністично-радянськими настановами, була відразу піддана обструкції, жорстко цензурована та зазнавала нищівної критики, а то й миттєвих і жорстоких репресій з боку партійних чиновників від літератури.

Тому в цей складний для вільної української науки період на вістрі боротьби з фальшуванням історії української літератури, спотворенням процесів її розвитку в сучасному світі, ролі та місця серед інших світових літератур стали саме діаспорні літературознавці вільного світу, серед яких цікавими постатями були Богдан Кравців і Лука Луців, що виступали «в обороні» (Б. Бойчук) автентичної історії української літератури, а особливо сучасних українських митців, змушених жити й творити в «країні чудес» – УРСР-СРСР. Полеми ідеологічної битви для авторів стали газета «Свобода» та «Альманах Українського Народного Союзу».

Варто зазначити, що загалом народи, які живуть за межами історичної батьківщини не здатні жити без власних духовних набутків, адже це основні прикмети їх ідентичності. Тож друковані видання за кордоном завжди були одним із надважливих чинників суспільного та культурного життя національних меншин у новій вітчизні та віддзеркалювали хід їхнього розвитку. З огляду на те, що переселенці проживають у міжкультурному середовищі, тож і преса знаходиться в центрі їхнього буття.

Зважаючи на це, з наукового погляду, **надзвичайно важливим та злободенним** завданням є проаналізувати значення української преси за кордоном, а саме тих засобів масової інформації, які висвітлюють новини для української громади в США. Визначальне місце серед них займає газета «Свобода» – одна з найфундаментальніших українських газет у діаспорі, пресовий орган Українського Народного Союзу. Варто підкреслити, що вона також видавала й власний альманах – «Альманах Українського Народного Союзу».

Саме «Свобода» та «Альманах УНС» стали простором вільного слова, з якого кореспонденти цих видань зверталися до поневолених краян та всієї світової спільноти зі сподіванням, що їх почують. Дії української «Свободи» у США були спрямовані на розвінчання комуністичної ідеї, вели до послабленого впливу радянофільських організацій в усьому світі та Америці зокрема. Як bastiони правди в США, «Свобода» та «Альманах УНС» були забороненими на підневільній українській землі. Адже від самого початку чітко дотримувалась українських національних позицій, поборювали радянофільство, широко висвітлювали життя українців в еміграції та на Батьківщині. Вони відіграли ключову роль у посиленні національної свідомості українських діаспорян в США, підтримували акції на допомогу Україні і стояли в обороні переслідуваних радянським режимом на Батьківщині співвітчизників.

З огляду на патріотичну позицію «Свободи» та «Альманаху УНС» варто розглянути літературознавчі студії Б. Кравціва та Л. Луціва у цих виданнях. Їхні статті вже давно ввійшли до світу науки та потребують ретельного розбору. Аналіз еміграційної діяльності та доробку цих авторів здатне суттєво доповнити сьогочасне наукове розуміння основних прикмет українського та світового літературного процесу.

Про роботу Б. Кравціва та Л. Луціва, котрі під час еміграції перебрались на американську землю, з неабияким трепетом висловлювався П. Часто. Він відгукувався про них, як про *«особистостей визначного інтелектуального формату і заслужених діячів українського націоналістичного руху»* [1, с. 676].

Скажімо, Б. Кравців значну частину свого життя, наукового й творчого, присвятив захисту української літератури від прокомуністичних зазіхань на неї, висвітленню спотворень і фальшувань історії українського письменства, заангажованого радянською наукою, що засвідчують його численні праці не тільки на сторінках «Свободи» та її альманахів, а й сторінках «Вісників ООЧСУ», «Сучасності», Записках НТШ та інших видань, найяскравішими

з яких є: «Не скує душі живої, ні слова живого», «Небезпечний «Кобзар», «Удар в основу (Ліквідація наукових дослідів над давньою українською літературою в УРСР)», «Бібліографія у викривленому дзеркалі», «Бій за Миколу Чернявського», «Кобзар» далі під цензурою (Нові радянські видання Шевченкових творів)», «Поезія Лесі Українки під радянською цензурою», «Піррова перемога літературної реакції в УРСР», «Розгром українського літературознавства 1917–1937 рр.», «Остракізм у шевченкознавчій бібліографії», «Думки Івана Франка про соціалізм та комунізм і комуністична цензура», «Бій за реабілітацію Миколи Зерова», «Свобода в... обрубванні крил (З приводу нових репресій у відношенні до українських радянських літераторів і мистців)» «Літературна реакція в наступі».

Якщо детальніше говорити про еміграційний період творчості Б. Кравціва та його студії в «Альманасі УНС», то варто виокремити такі публікації, як «1917-ий рік в Україні (від автономії і федерації до незалежності і суверенності)», «Наш Львів (в сорокріччя 1-го листопада)», «Б. Лепкий – поет галицького Поділля», «Журнали і газети в Українській ССР», «Небезпечний «Кобзар», «Світова слава Шевченка (Переклади з Шевченка на мови народів світу)», «Думки Івана Франка про соціалізм та комунізм і комуністична цензура», «100-річчя Матері-Просвіти», «Календарі й альманахи Українського Народного Союзу і «Свободи»: бібліографічний огляд», «Студентський Львів», «Книжкові видання «Свободи» й УНСоюзу (бібліографічний огляд)».

У 1963 р. на шпальтах «Альманаху УНС» Б. Кравців опублікував «Журнали і газети в Українській ССР». За жанровими ознаками це стаття-огляд. Метою її написання було оприлюднити панорамну картину періодичних видань, які на той час виходили в окупованій Вітчизні. Оскільки роль та місце періодики Українського ССР належним чином ще не було досліджено, праця Б. Кравціва стала новаторською та потрібною передусім для того, щоб висвітлити реальний стан виходу у світ вітчизняних часописних видань, а також ознайомити з цією інформацією українців у діаспорі. Літературознавець проаналізував значний масив газетної та журнальної продукції українського реєстру, яка з'являлася впродовж 1946–1961 рр., чітко подав інформацію про ці публікації.

Як зізнавався сам Б. Кравців, такого роду дослідження було вкрай важко виконати не лише «в умовах перебування поза Україною, але й, мабуть, в самій таки Україні... оскільки покажчиків поточної газетної і журнальної продукції в УССР не публікують; реєстри – українських за місцем друку – журналів і газет включено тільки до загальних покажчиків усієї советської преси, що їх видає – по кількох чи кільканадцятьох роках – Всесоюзна Книжкова Палата при Міністерстві Культури УССР» [2, с. 77]. Б. Кравців систематизував у своїй праці не лише реєстр цих видань, а й згрупував їх за окремими ділянками та тематиками: політична, природнича, сільськогосподарська, торговельна, медична, спортивна, культурно-освітня, мовознавча, мистецька, релігійна і т. д. Літературознавець прослідковував динаміку видань кожних 5 років, досліджував, як змінюється періодичність виходу тих чи інших газет, журналів, бюлетенів – республіканських, обласних, міських, районних і низових.

Здійснюючи опис видання, дослідник намагався знайти якомога більше інформації та занотовував рік започаткування його випуску, за чією редакцією він відбувався, органом якого інституту або організації було, скільки разів на рік воно виходило, тиражування, а також мова публікації тієї чи іншої періодики. Проілюструємо це прикладом зі статті:

*«НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ТА ЕТНОГРАФІЯ. Започаткований 1957 р. за редакцією Максима Рильського науково-популярний журнал, орган Інституту Мистецтвознавства, фольклору та етнології АН УССР та Міністерства Культури УССР. Виходить 4 рази на рік. (Тираж у липні-вересні 1962 р. – 4351 прим.)»* [2, с. 79.]

Зрозуміло, що, на відміну від діаспорної преси, яка була ідентифікатором суспільно-політичного, мистецького та релігійного життя українців за кордоном, часописним виданням поневоленої Батьківщини нерідко була притаманна політична заангажованість, адже були «усі вони офіційними публікаціями державних або партійних установ, органами міністерств, таких чи інших ЦК, професійних спілок» [2, с. 83], зміст видань був одноманітним, описи «усіх з'їздів компартії, пленумів її ЦК, виступів Хрущова друкувалися по всіх газетах» [2, с. 84]

Суспільно важливим фактором, який надзвичайно хвилював Б. Кравціва-патріота, була мовна проблема періодики. У статті літературознавець зазначає, що не в усіх газетах була відображена кількість тиражу, що може свідчити про те, що *«тираж друкованих українською мовою газет набагато нижчий, як тираж таких же республіканських газет, друкованих російською мовою»* [2, с. 84]. З огляду на перелік газет та їх загальну характеристику, у яких видрук відбувався двома мовами, українською і російською, Б. Кравців говорить про рішуче насадження русифікаторської політики у сфері періодики. У цій статті можемо спостерігати, що провідною особливістю стилю Б. Кравціва є першокласна обізнаність з опублікованими матеріалами, його здатність чітко і правильно здійснити аналіз та оцінити фактаж.

Спектр літературознавчих зацікавлень Б. Кравціва був надзвичайно широкий, в епіцентрі перебували різні постаті української літератури. Це й І. Франко, і Б. Лепкий, і В. Стефаник, і Є. Маланюк, Л. Мосендз; І. Драч та інші представники когорти шістдесятників. Однак магістральною постаттю його літературознавчо-критичних студій завжди був Т. Шевченко, він викликав неабиякий інтерес у Б. Кравціва, який вважав, що радянське літературознавство доклало неабияких зусиль для того, щоб сфальшувати національну суть Шевченкової творчості, часто вилучаючи та спотворюючи зміст Кобзаревих творів, які ідеологічно не вписувалися в комуністичну доктрину. Назвемо лиш поодинокі з його пласту шевченкознавчих праць: «Небезпечний Кобзар», «Кобзар під цензурою», «Шевченкознавство в соцреалістичній дійсності», «Доля українського шевченкознавства в УРСР», «Мистецька спадщина Т. Шевченка і її вивчення».

У 1964 р. в «Альманасі УНС» з'явилася стаття Б. Кравціва «Світова слава Шевченка (Переклади з Шевченка на мови народів світу)». Ця компаративістична студія відповідає потребі зобразити творчість Кобзаря в контексті різних світових літератур, адже переклади у сфері літературознавства є одним із важливих факторів на шляху до міжнаціонального діалогу. І цю рецепцію «найбільшого поета українського народу» у світовій літературі Б. Кравців чітко простежив, підкреслюючи, що *«творчість Шевченка, зокрема його поезія своїми ідеями, образами і сюжетами знайшла широке сприйняття також у світових літературах. Здійснювалось це сприйняття не тільки в засвоюванні – з допомогою перекладів – Шевченкових поетичних і прозових творів для літератур окремих народів світу, але й також у впливі, що його мало Шевченкове слово на розвиток інших, особливо ж деяких слов'янських літератур»* [3, с. 79.].

Загалом Б. Кравців розвивав культ Т. Шевченка на американському континенті, різновекторно досліджуючи його творчість. Як успішний перекладач поетичних творів (тут варто згадати хоча б переклади «Речей і образів» Рільке), розумів специфіку роботи над цим напрямом. Окрім цього, за два роки до написання цієї статті, у 1962 р., Б. Кравців перекладав Кобзареву поему «Сліпа». Тож не дивно, що перекладознавча віха шевченкознавства стала предметом його зацікавлення.

Б. Кравців поставив перед собою за мету проілюструвати хронологічно огляд найважливіших видань світовими мовами, адже, як вказував літературознавець, на момент публікування статті переклади з Т. Шевченка було реалізовано у 52 різних літературах.

Тож якими саме мовами були перекладені твори Т. Шевченка? Б. Кравців досліджує це: російською, польською, чеською, болгарською, хорватською, німецькою, сербською, французькою, вірменською, словацькою, грузинською, литовською, англійською, румунською, латиською, фінською, угорською, італійською, фламандською, турецькою, естонською, португальською, жидівською, есперанто, словінською, білоруською, японською, шведською, китайською, іспанською, корейською, монгольською і т. д.

Докладно подає відомості про переклади, акцентуючи увагу на потребі популяризації та вивчення творчості Т. Шевченка. Зібравши багатий фактичний матеріал, Б. Кравців скрупульозно аналізує проблеми культурно-історичної рецепції: переклади від перших і до останніх років, авторів, які їх здійснили (при цьому виділяє найкращі інтерпретації), часописи, у яких вони виходили, окремі книжкові видання (якщо такі були), загалом простежує динаміку перекладів.

З особливою увагою Б. Кравців підходить до тих літератур та постатей діячів, які реалізували найбільшу кількість перекладів, хоч і не робить особливої вибірки, вказуючи

всі літератури, у яких з'являлися переклади Кобзаря. Прикладом для цього слугуватиме: «Перші нечисленні вірші з Шевченка естонською мовою з'явилися 1924, а згодом 1936 р. на сторінках часописів у перекладі Ю. Шумакова» [3, с. 86].

Довершивши таке ґрунтовне дослідження, Б. Кравців дійшов висновку, що у світі вже майже не існує літератур, у яких би не прозвучало слово Т. Шевченка, те слово, яке він колись «поставив на сторожі своєї нації, своїх земляків і їх великого майбутнього», слово, яке «найперше та найсильніше мало вплив на ті народи, що, як український, змагали і змагають до свого національного і державного самовизначення» [3, с. 88].

Таке всестороннє та проникливе дослідження дало можливість Б. Кравцеву панорамно представити рецепцію творчості Т. Шевченка у світовому літературному процесі.

Двома роками пізніше у 1966 р. Б. Кравців публікує проблемно-оглядову статтю «Думки Івана Франка про соціалізм та комунізм і комуністична цензура».

Радянський час для франкознавства був несприятливим у плані всебічного та вільного розвитку, зате діаспорна франкіана відрізнялася свободою думки. Б. Кравцеву, який емігрував на американську землю у 1949 р., стало легше втілити в життя всі творчі плани. Одним із них було відчистити постать І. Франка від радянської машкари – висвітлити саме національну суть творчості великого Каменяря.

Оскільки теми Франкового релігійного світогляду, критичного ставлення до соціалізму та марксизму були табуйованими в Радянській Україні, до того ж тенденційно зображали Каменяря, «якщо не передвісником комунізму, то «революційним демократом», послідовником «російських демократів», «щирим другом» російського народу», водночас викреслюючи зі спадщини І. Франка перелік таких творів, як «Не пора», «Січковий марш», «Хрест», тож Б. Кравців вирішив спростувати ці «ідеологічно-літературознавчі» міркування в зазначеній статті.

Дослідник критично ставився до праць О. Білоуса, О. Дея, А. Брагинця, М. Климась, які стверджували, що Франків світогляд формувався «під впливом російських революційних демократів Герцена, Белінського, Чернишевського, Добролюбова і про те, що “Франко наблизився до марксизму” і був його пропагатором в Галичині у 70-80 роках XIX століття» [4, с. 66], обмежуючись соціалістичними зацікавленнями Франка в молодості й залишаючи поза увагою подальший розвиток його суспільно-політичних поглядів, особливо на початку XX століття, коли він марксистську соціал-демократичну, а згодом комуністичну теорію та практику вважав згубною та небезпечною для українців.

Б. Кравців наголошує на тому, що І. Франко їдкою іронією боровся з марксистськими соціал-демократичними догмами, видавав різкі рецензії (наприклад, на книжку Юліана Бачинського «Україна irredenta», на книгу А. Фаресова «Народники і марксисты»). Діаспорному досліднику під час аналізу праці про Каменяря була притаманна яскрава публіцистичність, влучні та цікаві метафори, які увиразнювали образність тексту, нищівні полемічні елементи. До дискусії та викриття фальшувань радянських літературознавців Б. Кравціва спонукало власне те, що вони спотворювали та перекручували факти, наприклад, редактори 20-томового видання Франкових творів видалили ідеологічно невігідну частину тексту з передмови І. Франка до збірки «Мій ізмарagd». У статті «Поза межами можливого», у якій І. Франко «ясно сформулював ідеал національної самостійності України, відкидаючи водночас із цим рішуче марксистський економічний матеріалізм і фаталізм» [4, с. 70], викреслили власне ті найсуттєвіші моменти, які репрезентували суспільно-політичні погляди письменника. Аналогічно вчинили й з цензуруванням XI розділу праці Каменяря «Що таке поступ?», де «Іван Франко піддає нищівній критиці ідеал комуністичної “держави Маркса-Енгельса”, передбачаючи вже тоді, що вона стане “величезною народною тюрмою”» [4, с. 70]. Ще однією працею, яку тогочасний радянський світ не побачив з огляду на її критичний зміст, що є «одним з найсуттєвіших і найважливіших документів для висвітлення і з'ясування світогляду Івана Франка... зокрема його думок про соціалізм і комунізм» [4, с. 71] була стаття «До історії соціалістичного руху». Б. Кравціва, засадничими принципами якого були об'єктивність, принциповість та фактологічна точність, обурювали такого роду спотворення та перекручування радянських видавців, які, виконуючи ідеологічне доручення, змушені були ігнорувати такі студії І. Франка. Літературознавець у своїй статті назвав ще низку праць, які не знайшли місця в «советських публікаціях» Франка: «Михайло

Павлик», «Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова», «Огляд української літератури в 1906 році». У проілюстрованих матеріалах Б. Кравців заперечує будь-які твердження про І. Франка як затятого марксиста, документально це підтверджує, цитуючи самого І. Франка. Досліднику вдалося об'єктивно представити постать Каменяра для загалу, *«показати світогляд і суспільно-політичні погляди в правдивому світлі – так, як вони сформувалися і закріпилися в нього уже в його зрілому віці, коли цей великий поет, мислитель і діяч досяг вершин творчої наснаги і росту»* [4, с. 73].

Натомість масштаб літературознавчих інтересів Л. Луціва періоду праці у «Свободі» та «Альманасі УНС», у якому він також був дописувачем, охоплює багато різнобічних тем. Насамперед, українська література, в тому числі діаспорна, а також релігія, політика, історія, освіта, філософія, подекуди світова література. Літературознавчому доробку автора притаманне виразне націоналістичне скерування, у якому провідною концепцією виступає одержання незалежності України та її національний розквіт. Турбуючись долею Вітчизни, утвердженням її державності та гідного місця на карті світу, літературознавець моментально відгукувався на кожне повідомлення та подію з батьківської землі, надаючи при цьому свої ґрунтовні пояснення, писав відгуки на книжки, опубліковані в Україні, рецензії на статті різної культурологічної тематики.

Відзначимо, що такі його літературознавчі зацікавлення аж ніяк не є розпливчастими, навпаки, вони цілісні та системні, а також їм властивий жанрово-тематичний синкретизм. Мовлячи детальніше про публіцистичні та літературознавчі студії Л. Луціва в «Альманасі УНС», варто назвати деякі з них: «Романи у повісті», «Українська література по цьому боці залізної заслони», «Розмова про літературу визвольних змагань», «Бо москалі чужі люди», «Богдан Лепкий – співробітник видань Унсоюзу», «Григорій Сковорода і його філософія», «Століття літературної творчості І. Франка».

У 1961 р. на сторінках «Альманаху УНС» була надрукована стаття Л. Луціва «Бо москалі – чужі люди, сміються над нами». До речі, матеріали Л. Луціва й Б. Кравців під назвою «Небезпечний «Кобзар» (советське фальшування поетичної творчості Шевченка)» розташовані в «Альманаху УНС» поруч, оскільки мали на меті захистити постать і творчий доробок Кобзаря від комуністично-ідеологічних фальшувань.

За жанровим ознаками праця Л. Луціва – це проблемна студія, якій характерна виразна світоглядна скерованість. Провідним завданням, яке поставив перед собою критик, було охарактеризувати параметри ставлення Кобзаря до *«москалів та Московщини»* [5, с. 35]. Сконцентрувавшись на об'єктивних фактах, Л. Луців у притаманному йому правдомовному стилі відкинув тези таких літературознавців, як Михайло Пивоваров та Олександр Білецький про те, що російська мова була другою рідною для Кобзаря мовою. Перебуваючи у вигнанні, будучи позбавленим культурного та національного середовища, літературознавець єдиною фортецею боротьби обрав мову. І він це використовував на повну силу. Порівнюючи українську мову та російську (примусово насадженою органами комуністичної влади), розуміємо, що перша перебувала у стані стагнації. Проблема мови була центральною у його літературно-критичній системі координат.

*«У своїй праці дослідник інспірує читача до міркування про те, що концепція мови у творчій парадигмі Т. Шевченка мала виразний національно-патріотичний первень, тому навіть вторинну роль у творчому бутті Кобзаря не варто відводити російській мові. На противагу безпідставним тезам радянських дослідників науковець підкреслював, що, перебуваючи в Петербурзі, Т. Шевченко відчував себе, як у “чужому краю”»* [6, с. 67]. Прикладом цього може служити уривок із поеми «Катерина»:

*«Кохайтеся, чорнобриві,  
Та не з москалями,  
Бо москалі – чужі люде,  
Роблять лихо з вами,  
Москаль любить жартуючи,  
Жартуючи кине;  
Піде в свою Московщину,  
А дівчина гине»* [5, с. 35, 36].

Зрештою, щоб не було хибних та незасвідчених міркувань щодо творів Т. Шевченка, писаних російською мовою, Л. Луців подає думку П. Зайцева (з якою й сам погоджується) про те, що *“Шевченко, написавши дві поеми російською мовою, “пішов за голосом амбіцій”, щоб “москалі не казали, що я їх язика не знаю”* [5, с. 35, 38].

Критик також звертав увагу читачів на Шевченкове зіставлення двох полярних за національним характером народів – українського та російського. *«Його обурює зухвале додумування та необґрунтоване потрактування авторами «Історії української літератури» слів “москаль” і “Московщина”, що її вони тлумачили лише як означення “царського солдата” і “царської Росії” (як це інтерпретував Т. Шевченко), а не найменували москалями уродженців Москви. Як зазначив згодом Л. Луців, «Т. Шевченко в “Катерині” послуговувався терміном “москаль” і “Московщина” на окреслення якраз того, що автори згаданої «Історії української літератури» називають “російський” і “Росія”»* [4, с. 35; 37]. Наводить дослідник і перелік творів, у яких Кобзар вживає терміни *“москаль” і “Московщина” в аналогічному значенні: «Великий льох», «Чигрине, Чигрине», «Розрита могила», «Сон» («У всякого своя доля»), «Сліпий», «Кавказ», «Титарівна-Немирівна» та багато інших»* [6, с. 68]. Л. Луців проаналізував твори Шевченка, які були вилучені з численних видань в радянській Україні, зокрема вірш *«Якби то ти, Богдане п'яний»*, розвінчуючи міф про *“перелявську раду”* та *“братні народи”*, ще раз підтверджуючи думку про антимосковське спрямування творчості великого Кобзаря. Безкомпромісний погляд Луки Луціва на фальшування й денаціоналізацію постаті Шевченка засвідчує його теза: *«Московські комуністичні окупанти України мусять перевидавати твори українського генія, мусять влаштовувати пропагандивні відзначення його роковин, вдаючи при тому приятелів Шевченка і українського народу. При цьому вони, переємники того уряду царя Миколи I, який мучив Шевченка, не соромляться фальшиво інтерпретувати думки українського поета, а деколи фальшувати його твори»* [5, с. 35].

Стаття-портрет *«Григорій Сковорода і його філософія»* написана в 1972 р. та приурочена до 250-річчя від дня народження видатного письменника й *“мандрівного філософа”*. У ній критик виокремив біографічні дані Г. Сковороди та вичерпно охарактеризував його творчість. Метою її написання було правдиво зобразити життя українського Сократа. Студія викладена на 31 сторінці та структурно поділена на міні-заголовки, які подані систематично. У них Л. Луців розкриває життя Г. Сковороди від самого народження, назви цих заголовків мають художньо-образний характер: *«В Чорнухах», «У Києво-Могилянській академії», «Сковорода поглиблює свої знання за кордоном», «Григорій Сковорода 25 років жив як мандрівник по Україні»* і т.д. Інша частина заголовків має проблемно-тематичний характер: *«Поетичні твори Сковороди», «30 байок Сковороди», «Філософічні твори Сковороди»* і т.д. Науковець дав чітке уявлення читачам про масштаби постаті українського філософа, підкреслив його внесок у розвиток нашого письменства та виокремив місце та роль в історії української літератури. Чітко відтворюючи всі життєві колізії Г. Сковороди, Л. Луців насичує текст своєї статті згадками про тих, з ким тісно спілкувався поет, нерідко розтлумачує поетичні твори, байки та філософські студії, при цьому подаючи додатково ще й погляди різних критиків.

Торкаючись засадничих релігійно-філософських понять метафізики Г. Сковороди, Л. Луців проникливо досліджував це питання. І, зрештою, на відміну від багатьох радянських науковців, які вважали Г. Сковороду атеїстом, дійшов висновку, вивчивши низку творів та перечитавши його міркування, що філософ був насправді послідовним пантеїстом.

Л. Луців відкриває читачам постать Г. Сковороди в контексті його етичних, педагогічних поглядів, адже *«його педагогічним поглядом властиві гуманізм і демократизм, палкий патріотизм і народність»* [7, с. 56]. Наголошує також на тому, що український філософ *«вчив людей бути відданими батьківщині та виконувати свої обов'язки супроти неї, закликав до праці, людяности, скромности; до того, щоб люди мали чисте сумління, щоб були непримиренні до несправедливости»* [7, с. 57], і в цьому також була його велика місія.

Публіцистичний та літературознавчий доробок Б. Кравціва та Л. Луціва на сторінках *«Альманахів УНС»* засвідчує високий професіоналізм та культурну свідомість авторів, дотримання морально-духових принципів у висвітленні важливих етапів та видатних постатей в історії української літератури й культури загалом. Дискурсу критиків у цьо-

му виданні притаманні незламні етичні основи. Вони неупереджено й прискіпливо відслідковували за літературними новинками, водночас захищаючи автентичну історію української літератури та українську мову від фальшувань з боку офіційної радянської науки, змушеної існувати та, зрештою, виживати в ідеологічному полі марксистсько-ленінських доктрин. Окрім цього, обоє засвідчують професійну компетенцію, постаючи переконливими дискусантами, спроможними полемізувати з опонентами на високих інтелектуальних нотах.

#### Список використаних джерел

1. Часто П. Вільне слово американської України: до 120-річчя «Свободи»: україномов. вид. Укр. Нар. Союзу, всегромад. газети українців США (1893–2013) / П. Часто. – Ужгород: ТИМРАНИ; Нью-Йорк: Ukrainian Book, 2012. – 816 с.
2. Кравців Б. Журнали і газети в Українській ССР / Б. Кравців // Альманах Українського Народного Союзу: У 70-річчя служби українському народові і його правді. – Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Свобода, 1963. – С. 77–84.
3. Кравців Б. Світова слава Шевченка (Переклади з Шевченка на мови народів світу) / Б. Кравців // Альманах Українського Народного Союзу: У 150-річчя народження Тараса Шевченка. – Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Свобода, 1964. – С. 79–88.
4. Кравців Б. Думки Івана Франка про соціалізм та комунізм і комуністична цензура / Б. Кравців // Альманах Українського Народного Союзу: У пошані Іванові Франкові. – Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Свобода, 1966. – С. 65–73.
5. Луців Л. Бо москалі чужі люди / Л. Луців // Наш Шевченко: збірник-альманах у 100-річчя смерті поета 1861–1961. – Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Свобода, 1961. – С. 35–49.
6. Ковалів С.-М. Літературознавчі концепції Луки Луціва: дис. ... канд. філол. наук / С.-М. Ковалів. – Львів, 2018. – 207 с.
7. Луців Л. Григорій Сковорода і його філософія / Л. Луців // Альманах Українського Народного Союзу. – Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Свобода, 1972. – С. 27–58.